

JOSIF ŠLEZINGER (1794, Sombor–1870, Beograd)

Josif Šlezinger se rodio 1794. godine u Somboru (u današnjoj Bačkoj), u poznatoj jevrejskoj porodici češkog, a ne nemačkog porekla kako se navodi u pojedinim izvorima. Njegov otac Menahem je bio kantor u lokalnoj jevrejskoj sinagogi i šahter, odnosno osoba zadužena za ritualno klanje životinja uoči jevrejskih praznika. Prve poduke iz muzike mladom Josifu je davao upravo njegov otac, učeći ga da peva jevrejske melodije. Učio je da svira i violinu kod kantora Rozenberga, a poduke u sviranju orgulja davao mu je lokalni orguljaš katoličke crkve Maks Kristof. Mladi Šlezinger je bio predodređen da bude šahter kao njegov otac, međutim on se sve više interesovao za muziku, na šta otac nije blagonaklono gledao, smatrajući taj poziv nesigurnim za život. Nakon jedne porodične svađe, Josif je odlučio da zauvek napusti Sombor i uputio se u Peštu i druge gradove ondašnje Habzburške monarhije kako bi izučio muzički zanat i teoriju muzike. Obrevši se u raznim ansamblima i orkestrima, usavršio je sviranje različitih instrumenata i osposobio se za sviranje violine, klarineta, horne i trube. Bio je angažovan u orkestarskoj kapeli Marka Rožaveldia u Bonjhadu, u orkestru J. Taslera u Nođ Sent-Miklošu, a značajno je napomenuti da je jedno vreme čak bio pomoćni dirigent-kapelnik orkestra Alojza Cibulke iz Pešte. Potom dolazi 1820. godine u Novi Sad gde postaje kapelnik Gradskog garnizonskog vojnog orkestra sa kojim priređuje takozvane promenadne koncerte na otvorenom. U *Srpskoj Atini* on zapisuje srpske narodne pesme koje će objaviti Emanuil Kolarević u časopisu *Letopis Matice srpske* 1828. godine.

Naredne godine, Šlezinger dobija poziv od uvaženog trgovca Jevrema Obrenovića, brata Kneza Miloša, da dođe u njegov dom u Šapcu i da podučava njegovu decu muzičkoj umetnosti i sviranju na klaviru. Knez Miloš se, čuvši da njegov brat ima privatnog učitelja muzike, zainteresovao za njega, a čuo je i da se taj mladi muzičar raspituje za kadete po kasarnama sa namerom da oformi nekakvu muzičku bandu. Kao svestran i već iskusan muzičar, samoinicijativno je počeo da radi sa pojedinim vojnicima u službi gospodara Jevrema, koji su imali smisla za muziku. Njihovo muzičko obrazovanje svodilo se na učenje trubnih znakova i sviranje u doboš. Šlezinger je od njih stvorio vojni orkestar 1830. godine. Dobar glas o ovoj *vojnoj bandi* sa 16 muzičara – bandista na šest muzičkih instrumenata (frula, klarinet, oboa, truba, rog, bas) brzo je stigao do kneza Miloša. Knez Miloš poslao je zahtev gospodar Jevremu da mu ustupi svoj orkestar – Šlezingerovu bandu. Kako je bilo nezamislivo da se kneževoj volji iko usprotivi, Šlezinger sa bandistima prelazi iz Šapca u Kragujevac, kneževu prestonicu. Tu u proleće 1831. godine, kao deo kneževе elitne jedinice Garde, nastaje zvanično prvi orkestar u Srbiji, poznat pod nazivom *Knjažesko-serbska banda*, a po vrsti to je bio vojni orkestar sastavljen od kadeta muzičkih amatera koji su, svirajući duvačke instrumente po sluhu, usput učili i teoriju muzike i note. Ovaj orkestar se potom proširio na 35 vojnih bandista. Tokom narednih godina, sastav se postepeno još više širio, pa je 1834. godine orkestar činilo 38 muzičara, 1837. godine 42, a 1838. godine čak 48 muzičara.

Sa Šlezingerovim dolaskom u Kragujevac dolazi do preporoda srpske muzičke kulture, koja se do tada nalazila u zapećku kojim je dominirala ruralno orijentalna primitivna muzička praksa, kojom su rukovodili turski i romski ansambli, ne nekog naročitog profila. Umesto bučnih instrumenata, kao što su zurle, tamburin, goč i tapan, sa Šlezingerom je došla i praksa sviranja zapadno-evropske provincijalne prvenstveno na duvačkim instrumentima, što je bila

karakteristika zvuka vojnih ansambala, ali i postepenog uvođenja gudačkih instrumenata, što je zvuku ovih orkestara davalo jednu novu dimenziju i kvalitet.

Josif Šlezinger je dobio nalog od Kneza Miloša da bude upravnik, odnosno kapelnik ovog ansambla, a to je značilo da je njegova dužnost bila da se brine o muzičarima, da mora da ih uvežbava, da ih uči osnovama teorije muzike, da komponuje i aranžira kompozicije koje će oni svirati, kao i to da se stara o njihovom izgledu prilikom izvođenja. U stvaranju formacije vojnog orkestra, Šlezinger je morao uz sebe imati i pomoćnike, među kojima se kao značajni pominju tambur-mažor Mihailo Ivković, a kasnije i Vasa Mijailović. Od drugih vojnika bandisti su se razlikovali po svojim kitnjastim mundirima, izazivajući svojom pojavom divljenje u narodu. Mundiri su bili plave boje ukrašeni gajtanima i epoletama. Široki rameni deo bio je crven, opšiven plavom pantljikom, a rese su bile bele boje. Na glavi su nosili kalpake, orijentalne kape, dok su na nogama imali cokule. Tambur-mažor je, uz svečani mundir i pantalone od čoje, nosio i rukavice od bele jelenske kože, a njegova palica bila je obavijena zlatnim širitom, ukrasnom trakom. Dobošari su naročito bili cenjeni kao i trubači i imali su nešto veću platu od drugih bandista, a Šlezinger je, kao umetnički rukovodilac i kapelnik, bio po činu kapetan tokom čitave karijere, a pred penziju je proizveden i unapređen u majora. U svom radu Šlezinger je često iskazivao zadovoljstvo: *Naša je banda, dakle, bila s početka samo šestosvir. Napisao sam mnogo srpskih melodija koje su umjeli moji momci svirati na prostoj sviralici, te sam ovo udesio za naš šestosvir. Bili su to sami kratki komadi, katkada samo od osam taktova. Moji su bandisti tako rado i marljivo učili da ih nisam nikada morao kazniti zbog lijenosti. I knjaz Miloš, koji je često pohađao moju školu, vrlo je zadovoljan bio uspijehom mogega rada i napretkom mojih ljudi. Štoviše, kratke te melodije u umjetničkom ruhu razigravale su mu srce...*

Šlezinger je, kao iskusan muzičar i pedagog, znao da kratke melodije olakšavaju pamćenje i prilikom prepoznavanja izazivaju osećaj zadovoljstva kod slušalaca. Tokom rada na obuci vojnika, ili, kako je u šali govorio za početnike – u sviranju na drvenim duvačkim instrumentima, dok je *učio Srbe u drvo gristi*, Šlezinger se često suočavao i sa različitim poteškoćama. Događalo se da mu knez uzme najbolje muzičare da bi ih rasporedio u druge jedinice i u druge sredine, s ciljem negovanja i širenja muzičkog ukusa u narodu za, kako se smatralo, pravu muziku. Bandistima je posebno teško bilo u prvim godinama rada, jer su tretirani kao obični vojnici, muziku su izučavali nekoliko sati dnevno i uporedo sa tim radili su sve druge vojničke poslove. Mnogi su molili kneza da im da otpust ili ih prekomanduje, a neki bi jednostavno pobjegli. Sviranje u ovom orkestru gde su muzičari bili vojnici bilo je naporno, kako za njih tako i za samog kapelnika Šlezingera, te je na njegovu molbu Knez Miloš dao ukaz da *bandiste samo bandisti budu* i time je prvi put u istoriji srpske muzike 1836. godine uspostavljena institucija profesionalnog muzičara, što je značajno unapredilo kvalitet Šlezingerovog ansambla, koji je sada mogao da se u potpunosti posveti muzici. Iako je do tada imala puno službenih i pozorišnih nastupa, prvi javni koncert, koji je *vojna banda* pod Šlezingerovom upravom priredila, desio se tek 4. januara 1842, što ujedno predstavlja i prvi srpski koncert. Uz orkestar, na njemu su učestvovali i pevači amateri. Nije poznat program tog koncerta, ali su poznati učesnici: solista na violini Milan Milovuk i izvesni Petrović i Milanković kao solisti pevači, a zadovoljstvo publike bilo je toliko da su svi *izvođači morali svoje pesme povtoriti*. Ovaj orkestar je vremenom i kvantitativno i kvalitativno prerastao u veoma poznat ansambl koji je redovno učestvovao na diplomatskim prijemima, organizovanim u čast stranih delegacija, koje su posećivale Srbiju i balovima koji su organizovani na dvoru kneza Miloša.

Svirali su i na vojnim vežbama i paradama, a knez se nije ustezao i da ih ustupi za potrebe organizovanja zabava diplomatskih predstavnika, viđenijih građana ili narodnih skupova. Zbog toga je i repertoar bio šarenolik. Šlezinger je uspešno spajao zvuke evropske popularne muzike i srpske-orijentalne narodne muzike, na kojoj je insistirao knez. Šlezinger je bio izuzetno plodan kompozitor i aranžer. Tokom svoje karijere, Josif Šlezinger je komponovao oko tri stotine dela, marševe, fantazije, potpurie, uvertire, valcere, zatim operske parafraze i varijacije na poznate operske teme i druge kompozicije. Retko je, međutim, izlazio iz onih okvira u kojima se najbolje osećao u stvaralačkom pogledu, te je iza njega ostao ogroman opus posvećen većinom instrumentalnoj muzici, prvenstveno onim orkestrima sa kojima je čitav život radio. Ponekad se u njegovim kompozicijama mogao čuti i tihi prizvuk jevrejskih pesama koje je slušao u detinjstvu. Šlezinger je bio fantastičan melodičar, što je verovatno uticaj mnogih melodija, koje je kao melograf zabeležio na ovim našim prostorima, a to je pokazao u retkim, ali prelepim primerima solo pesme u bidermajer stilu, izrazito lirskog karaktera i predstavljaju onu njegovu stvaralačku dimenziju koja je rezervisana za odmor od zvuka vojnih orkestara, a takva je, između ostalih, solo pesma *Spomeni se mene*, eklatantan primer ranoromantičarskog lida, popularnog u Habzburškoj monarhiji prve polovine 19. veka. Osim Šlezingerovih autorskih kompozicija, ovaj orkestar je pod njegovim umetničkim rukovodstvom izvodio i tek komponovana dela čuvenih kompozitora, kao što su Johan Štraus, Gaetano Doniceti, Vincenco Belini i mnogi drugi.

Pored kapelne muzike, Šlezinger je začetnik i pozorišne muzike u Srbiji. Od posebnog značaja je uloga Knjaževsko-serbske bande na nastupima u tada osnovanom Knjaževsko-serbskom teatru Joakima Vujića i, nešto kasnije, teatru Atanasija Nikolića. U tim prilikama orkestar je izvodio uvertire, razne instrumentalne i vokalno-instrumentalne kompozicije, zasnovane na obradama narodnih melodija, kao i scensku muziku, ponekad sa dodatim horom, koju komponuje i aranžira Šlezinger. Delujući na tom planu, Šlezinger započinje žanr pozorišnog komada s pevanjem, koji će postati najomiljenija muzička forma kod Srba u 19. veku.

Može se reći da je ovaj deo stvaralaštva Vujića i Šlezingera bio vrlo pod uticajem patrona, kneza Miloša, koji je veoma voleo muziku i pozorište i redovno prisustvovao nastupima, ne stideći se da iskaže svoj stav. Tako je jednom prilikom izneo zamerku da nije pošteno da svi bandisti primaju isto, a da neki veći deo nastupa ništa ne rade. Ovi što *ništa ne rade* bili su članovi duvačke sekcije, pa je u pokušaju da udovolji knezu, Šlezinger i preterano upotrebljavao duvače u svojim kompozicijama. Tako je truba na velika vrata ušla u srpsku umetničku, a čitav vek kasnije i u narodnu muziku.

Sa administrativnim prelaskom prestonice iz Kragujevca u Beograd i Šlezinger odlazi u ovaj grad u kome, zahvaljujući njegovom dolasku i delatnosti, postaje popularan koncert i muziciranje na otvorenom. Šlezinger je naročito voleo da nastupa sa svojim orkestrom na Kalemegdanu i Terazijama, a da je ova vrsta javnog muziciranja bila veoma popularna u Beogradu, može da posvedoči i poseban muzički paviljon, sagrađen u okviru dvorskog kompleksa na Topčideru. Dolaskom u Beograd, Šlezinger nastavlja komponovanje i dirigovanje u Teatru na Đumruku. Neka od dela kojima je Šlezinger autor muzike su: *Kraljević Marko i Arapin*; *Zidanje Ravanice*; *Stefan Dušanova svadba*; *Miloš Obilić* i druga.

Estetski zaokret u Šlezingerovom stvaralaštvu desio se za vreme vladavine kneza Aleksandra Karađorđevića. Za razliku od kneza Miloša, knez Aleksandar je više bio naklonjen

zvucima koji su dolazili sa Zapada, a posebno iz okolnih slovenskih zemalja. Bile su to i godine buđenja nacionalne svesti, osnivanja prosvetiteljskih pokreta i razmene liberalnih ideja. Tako je 1847. godine u Beogradu gostovao pevački kvartet Vatroslava Lisinskog, koji je toliko svojim nastupom impresionirao kneza, da je on naložio Šlezingeru da harmonizuje zagorsku narodnu pesmu *Iz Zagorja od prastara*. Pod uticajem lepote ovih melodija, Šlezinger je u repertoar uvrstio nekoliko hrvatskih narodnih pesama koje je čuvao u svojoj muzičkoj biblioteci, verovatno prvoj takve vrste u Srbiji. Ove pesme su prvi put izvedene na nastupu u čast dotičnog kvarteta, a Šlezinger je isticao da su Zagrepčani bili vrlo iznenađeni što i Srbi *posebno štiju hrvatsku muziku*.

U aktivnoj kneževnoj službi Šlezinger ostaje do 1864. godine, kada odlazi u penziju. Naredne godine provešće u putovanju po Srbiji i okolnim zemljama, gde pomaže hrvatskom muzikologu Franji Kuhaču u prikupljanju narodnih pesama i igara. Kuhač je za uzvrat napisao Šlezingerovu biografiju i sakupio čitav njegov opus kao i teorijske spise i predao tu dokumentaciju Srpskom učenom društvu, a danas se ona nalazi u Arhivskom odeljenju kompozitorskih legata u Muzikološkom institutu Srpske akademije nauka i umetnosti u Beogradu.

Josif Šlezinger je bio aktivni član Jevrejske opštine u Beogradu, čak u nekim izvorima nalazimo da je bio i njen predsednik i da se zalagao za dobre odnose između srpskog i jevrejskog naroda. Umro je 1870. godine u Beogradu, a u njegovu čast svi potonji kapelnici orkestara u Beogradu nazivani su šlezingerima, a takozvano promenandno javno muziciranje i priređivanje koncerata na otvorenom bilo je popularno u tom gradu sve do pedesetih godina prošlog veka.

Opisujući Beograd u vreme kada je on ispratio Šlezingera u večnost, nemački političar Gustav Raš ostavio je kratko svedočanstvo: *Okrvavljeni Kalemegdan pretvorio se u šetalište beogradskog građanstva. Vojna muzika beogradskog garnizona svirala je nasred parka vesele melodije za igru, na onom istom mestu na kome su za vreme turske vladavine mučenici ječali, uzdisali od bola i u neizrecivim mukama dušu ispuštali.*

Koliki je Šlezingerov kulturološki uticaj, govori u prilog i to da i danas u Kragujevcu aktivno deluje gradski orkestar koji nosi njegovo ime.

Muzički primeri:

Josif Šlezinger, [Spomeni se mene](#), solo-pesma (izvode: Mirjana Vlaović, sopran i Zoran Jovanović, gitara);

Josif Šlezinger, [Požarevački i Ruski marš](#), Simfonijski orkestar RTS-a, dirigent Vančo Čavdarski.